

VOORAF

DICK DE JONG

De uitdrukking 'april doet wat hij wil', slaat vooral op het feit dat het nog best koud kan zijn. Dat is ook dit jaar het geval. maar dan alleen in de nachten. Overdag schijnt de zon overdadig. Met als gevolg dat half april overal de fruit- en sierfruitbomen magnifiek staan te bloeien. Het was een utzonderlijke Pasen. Vooral tweede paasdag was het een drukte van jewelste: overal wandelaars en fietsers. De auto's waren op de dijken en wegen te gast.

Wat deze tijd van het jaar altijd nog aantrekkelijker maakt is het in de wei lopende vee. Zwart-wit of rood-wit en met regelmaat ook anderszinds getint vee, stoffeert het groen van het gras. En als je naar omhoog kijkt en de lucht is een keertje niet strak blauw, dan neem je een prachtig schouwspel van wolken waar.

De Giessen op de plek van de aftakking van de Smoutjesvliet, die richting Goudriaan loopt. Over dit water is in vroeger tijden heel wat bouwmaterial aangevoerd, voor de bouw van boerderijen en schuren. Dit vervoer over water was tot in de 20^e eeuw de enige manier om grote vrachten op de plaats van bestemming te krijgen (Foto: J. Steenhof de Jong).

COLUMN

LIESBETH LEENMAN

HET ERF

Bij het mijmeren over het boerenerf-van-toen schiet me een uitdrukking te binnen: 'Het lijkt hier de Kalverstraat wel!' (die in Amsterdam). Om eerlijk te zijn kan ik maar twee overeenkomsten ontdekken: de bedrijvigheid en het woord kalveren. Verder gaat de vergelijking niet op, maar toch, de benaming klinkt zo lekker landelijk. Even een leuk uitstapje: wist u dat, volgens het XYZ van Amsterdam, de naam herinnert aan het vee, dat vroeger door de straat gevoerd werd, toen op de Dam nog markt gehouden werd? Later, toen de Dam voor marktplaats te klein geworden was, werd de kalvermarkt naar de straat verplaatst, die toen Kalverstraat ging heten. Zo ver is het (gelukkig) niet gekomen met de boerenerven van de Alblasserwaard, de Krimpenerwaard en Vijfheerenlanden. De landelijkheid voert hier toch echt de boventoon, net als in vroeger tijden.

Maar niettemin was het op een boerenerf een komen en gaan van mensen. Hier vond het echte boerenleven van toen plaats. Bolderende karren en paard-en-wagens, die het erf op reden, volgeladen met volle bussen melk. Handen die toesnelden om de melkbussen mee uit te laden;

later al passend met water uit te schrobben. Paarden die uitgespannen werden. Geklepper van klompen, op weg naar het kippenhok-vol-gekakel om eieren te rapen. Knorrende varkens in het varkenshok, verderop op het erf. In de hooiberg de voorraad hooi die werd opgetast of juist aangeproken. Er werd geveegd, geschrobd, geschuierd. Gelachen, geroepen, gekeuveld.

Kinderen speelden verstopperijtje of hielpen een handje mee. Honden en katten soesden op een rustig plekje wat weg, of werden schreeuwend achternagezeten als ze wat stalen. Geluiden van het vee in de stallen. Het erf, het centrum van de boerderij. Een drukte van belang. Als je er goed over nadenkt: toch eigenlijk weer niet heel veel verschillend van de Kalverstraat in onze hoofdstad. Ook al klinken de geluiden daar tegenwoordig wel anders.

Ook in de hooitijd is het een hele drukte op het erf ▶

DE ROUW- EN TROUWDEUR

DICK DE JONG

OPROEP VAN HET TIJDSCHRIFT LANDEVEN

Onlangs werd onze secretaris benaderd door het bekende tijdschrift Landleven, met de vraag of wij mogelijk informatie voor hen hebben over de rouw- en trouwdeur. Hetgeen we hebben is in onderstaand artikel vermeld. Maar wellicht heeft u als lezer van onze nieuwsbrief nog wel meer en aanvullende informatie. U wordt verzocht dit door te geven aan de secretaris, Paul Eikelenboom: secretariaat@boerderijenerf.nl of 0184-661425 / 06-53759618. Het wordt dan doorgestuurd naar de redactie van Landleven en mogelijk ziet u er wat van terug in het voorjaar van 2023.

INLEIDING

Veel oudere boerderijen hebben een voordeur, die als deze goed wordt bekeken wat vragen oproept. Die vragen gaan er vooral over of en wanneer die deur wordt gebruikt. Ook in de voorgevel van Museum De Koperen Knop zit een dergelijke deur, die hier pronkdeur of staatsideur wordt genoemd. De huidige deur stamt uit rond 1900, toen het mode was om er ter versiering een grote koperen knop op aan te brengen. Dit laatste was voor de omgeving van de boerderij aanleiding om ter onderscheid van de andere boerderijen, die toentertijd hier rij aan rij stonden, de naam 'de koperen knop' toe te dichtten. Toen in 1989 in de voormalige boerderij een museum werd gesticht, werd die naam aangehouden.

Behalve die opvallende wat protserig aandoende knop, die vele keren per jaar moet worden geïetst, ligt de deur hoger dan de weg waarop deze uitkomt en mist de deur een klink of deurekruk.

◀ De staatsideur van Museum De Koperen Knop. Het kleine trapje ervoor is in de plaats gekomen van een wat bredere haaks op de boerderij staande trap met bordesje, dat ooit wegens verzakking moest worden verwijderd. (Foto: Ewoud Klop).

De benaming pronkdeur wordt duidelijk als je de deuren in bijvoorbeeld West-Friesland beschouwt. In de Zaanstreek en Waterland spreekt men wel van dooddeur. De deur hier is te vinden in de Wilhelminahoeve te Westwoud. In Friesland noemt men zo'n deur ook wel lijkdeur. Elders hoor je de naam sterfdeur. (Foto: internet).

ALLEEN DE DOOD EN DE BRUID GAAN DE VOORDEUR UIT

Dat dit geen deur voor dagelijks gebruik is, wordt al snel duidelijk. De deur is bedoeld voor hen die het pand definitief verlaten. Dat geldt voor de boerendochter als ze in het huwelijk treedt en voorgoed haar ouderlijke woning verlaat.

Hoewel dat niet overal het geval schijnt te zijn geweest werd een introuwende boerin (die trouwde met de boer van de betreffende boerderij en daar dus kwam te wonen) na de bruiloft ook via de staatsideur binnengeleid.

Binnenzijde staatsideur van De Koperen Knop.

De mooie kamer van De Koperen Knop, waar de deftigheid van de boerderij goed te zien is. (Foto's: Ewoud Klop).

De koperen deurknop, die wekelijks wordt gepoetst.

De laatste reis uit de boerderij van een overleden bewoner ging bij het ten grave dragen eveneens via deze deur. De deur speelt bij beide gebeurtenissen een belangrijke rol, maar ook de kamer achter die deur. Elders noemt men dit de pronkkamer. In de Alblasserwaard is men nooit zo pronkerig geweest en spreekt men van: de mooie kamer. Daar vindt het bruiloftsmaal plaats en eveneens de broodmaaltijd, die gewoontegetrouw wordt genuttigd ter afsluiting van de begrafenis. Die kamer wordt normaliter zelden of nooit gebruikt. Een enkele keer ontving men er deftige visite, zoals de dominee, de notaris of iemand van het polderbestuur. Maar die kwamen dan wel binnen door de zij- of achterdeur.

OPENEN

De deur wordt altijd zorgvuldig dicht gehouden. Deze wordt pas geopend op de dag van de bruiloft of begrafenis. Soms is daar hulp bij nodig, omdat de deur jaren achterheen gesloten is gebleven. Ook kwam het voor dat de deur met de naastgelegen wanden was mee behangen. En het gebeurde een enkele keer dat de deur helemaal geen hangen had en in zijn geheel uit het kozijn moest worden genomen. Vrij vlug nadat het plechtige moment van uittreden had plaatsgevonden werd de deur weer gesloten.

Het meest kenmerkend van rouw- en trouwdeuren is dat aan de buitenzijde de bij gewone deuren gebruikelijke zaken ontbreken. Zo missen we een uitwendige deurklink, is er geen klopper of deurbel en ontbreekt de brievenbus.

VLOEDDEUR

Een fout die bij de beoordeling van een dergelijke deur wel wordt gemaakt is dat het bepalend is dat de deur hoger in de gevel zit, terwijl aan de buitenzijde een stoep of trapje ontbreekt. Dat is echter een onjuist oordeel. Deuren waar aan de buitenzijde het trapje ontbreekt zijn zogenaamde vloeddeuren. In de Alblasserwaard komt men deze overal tegen. Logisch in een gebied waar het water vele tientallen keren het leven van mens en dier bedreigde. Vaak bevindt zich aan de binnenzijde van zo'n vloeddeur een verhoogde kamer. Dan wordt gesproken over een waterboerderij. Ook in De Koperen Knop is dit het geval. De vloer in de mooie kamer en in de aansluitende rentenierswoning ligt zo'n 80 cm hoger dan de rest van de vloeren in de boerderij. Dan kon men als een overstroming de bewoners verraste altijd nog snel in een boerenschouw of ander vaartuigje stappen en een veilig heenkomen zoeken.

Dat water in vroeger tijd wel eens als verrassing kwam is niet onlogisch, omdat toentertijd de mogelijkheden van snel elkaar waarschuwen ontbraken. De gebruikelijke wijze om elkaar van een komende overstroming op de hoogte te brengen beperkte zich tot seintekens vanaf een nabijgelegen kerktoeren of een omhoog gezette molenwiek. Maar in het donker, bij nevel en mist of als de tijd ontbrak om dit sein in werking te stellen, kon het aanstormende water er snel zijn.

Er wordt wel aangenomen dat het gebruik om overledenen via de staatsiedeur uit te dragen te maken heeft met de in oude tijden levende gedachte over de ziel van de gestorven mens. Voorkomen moest worden dat die ziel kon terugkeren en een kwade invloed kon hebben op de achterblijvende bewoners. Daarom kwam het voor dat er in het dak of een muur een gat werd gemaakt, waardoor het lijk het pand verliet. Door dat gat snel daarna weer te dichtten konden de geest niet meer terugkeren. Maar voor een dergelijk verhaal ontbreekt elk bewijs.

Een soortgelijk verhaal is dat men de overledene altijd met de voeten naar voren door de staatsiedeur droeg, omdat zijn geest, die alleen vooruit kon kijken, dan de weg terug niet zou kunnen vinden.

Tenslotte nog de opmerking dat dergelijke speciale deuren alleen te vinden waren in grotere en vooral deftige boerderijen. Bij de gewone boeren gingen bruid en overledene door de grote deeldeur naar buiten.

AFWATERING VIA DE GIESSEN

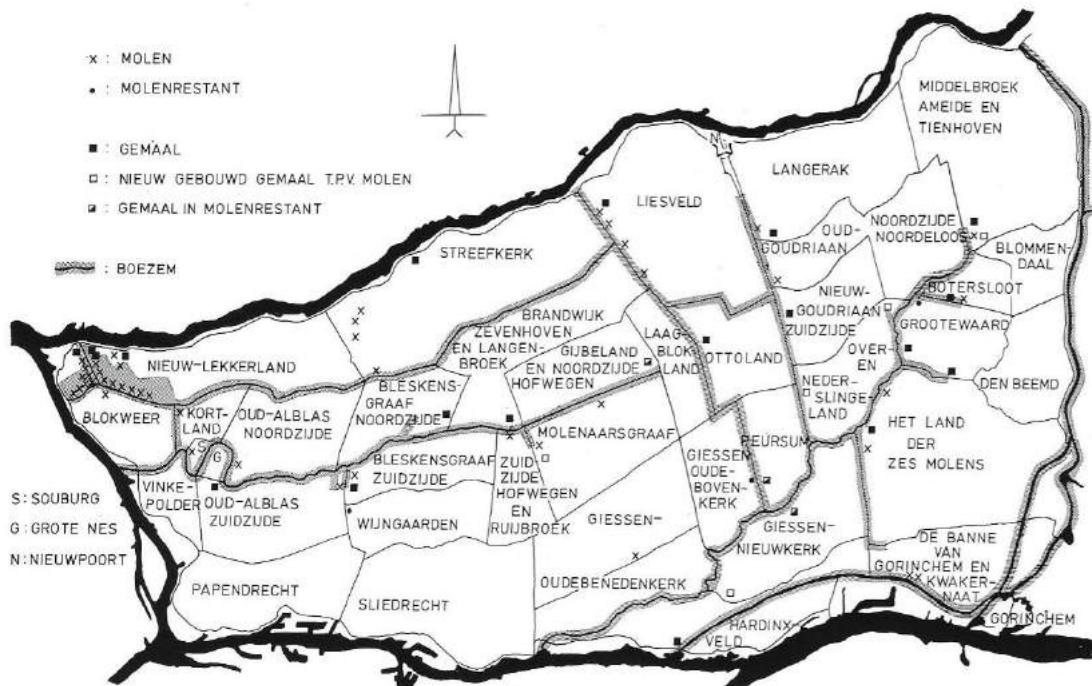
INLEIDING

Voor en groot deel van de Alblasserwaard was de Giessen een echte levensader. Velen zien dit water als een oude veenrivier. Maar haar afkomst en functie was vele malen van groter belang dan die als veenrivier. Het is een van de restrivieren van de vroegere delta van de Rijn en de Maas, die door ons gebied stroomden. De Giesen stond in verbinding met die grote rivieren en ook met de Linge. Dat is intussen al wel duidelijk. Echter door vervening van het gebied waar de Giesen doorloopt kwam de monding verwijderd van de beide grote rivieren te liggen. De gedachte dat de Giessen ergens in wat we nu (sorry voor de benaming) de Pishoek noemen zou ontstaan is dus niet juist. Die wat ruw klinkende naam zou overigens zijn ontstaan ten gevolge van een stopplaats voor reizigers, waarbij de mogelijkheid was om te 'wateren'.

Bovendien is de rivier van groot belang geweest voor de ontwikkeling van het gebied waar deze doorheen loopt. Tot 100 jaar terug waren de wegen in het gebied niet geplaveid en daardoor ongeschikt voor het vervoer van groot materiaal en zeker ook grote hoeveelheden materiaal. Alle vervoer gebeurde toentertijd over water. Dat wil zeggen dat alle stenen, al het hout, de dakpannen of het riet voor de daken, kortom alles wat nodig was om een boerderij te bouwen, over de Giessen werd aangevoerd.

DE AFWATERING

De Alblasserwaard was oorspronkelijk voor de afwatering verdeeld in twee grote delen, de Overwaard en de Nederwaard, waarop het merendeel der polders hun water loosde. Daarnaast bestonden enkele op zichzelf staande polders. De Overwaard omvat globaal het oostelijk deel van de Alblasserwaard. De hierin gelegen polders worden op de zogeheten lage boezem bemalen, die voorheen in de Lek loosde door sluzen bij het Elshout. Sinds 1740 wordt, indien de waterstand in de rivier te hoog voor vrije lozing was, het water tijdelijk opgeslagen in een grote bergboezem, de zogenoemde hoge boezem.

Kaart van de Alblasserwaard met de peilgebieden, de bestaande en inmiddels verdwenen molens en gemalen.

Het water werd eerst met windkracht opgemalen, later met stoom als hulp en tegenwoordig elektrisch. Als het rivierpeil gezakt was, kon het op de rivier geloosd worden. Natuurlijke lozing is nu niet meer mogelijk, gezien het hoge peil van de rivier.

De afwateringseenheid de Nederwaard valt samen met het zuidwestelijk deel van de Alblasserwaard. De Alblas en het verlengde daarvan de Graafstroom vormen met het kanaal de Nieuwe Waterschap de lage boezem van dit waterschap, waarop de inliggende polders uitmalen. Sinds 1738 is bij het Elshout een hoge boezem ingericht, die thans wegens de sterke mechanische bemaling van minder betekenis is geworden, maar niettemin bij extra hoge rivierstanden nog als berging dienst kan doen. Ook hier is de bemaling van wind, via stoom op elektrisch overgegaan.

De polders Streefkerk, Nieuw-Lekkerland en Papendrecht vielen gedurende eeuwen buiten de twee afwateringseenheden. Zij loosden rechtstreeks op de rivier. Sedert 1981 lozen Nieuw-Lekkerland en Streefkerk op de boezem van de Overwaard en sinds 1987 loost Papendrecht op de boezem van de Nederwaard. De polder Souburg was en is nog steeds een op zichzelf staande polder.

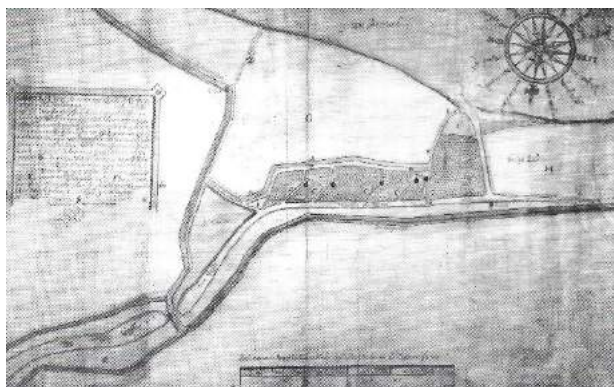
De damsluis in Giessendam.

Kinderdijk.

Geschiedenis van de afwatering

Al in 1277 droeg graaf Floris V van Holland de zorg voor de ringdijk rond de Alblasserwaard op aan een dijkcollege, het latere hoogheemraadschap. De ringdijk bestond uit de rivierdijk en de toen nieuw opgeworpen Zouwe- en Bazeldijk. Giessen-Nieuwkerk, Hardinxveld, Papendrecht, Alblasserdam en Nieuw-Lekkerland vielen er aanvankelijk buiten, maar zouden zich binnen vijftig jaar toch aansluiten. Het Land van Arkel bleef tot 1857 een zelfstandige waterstaatkundige eenheid. In dat jaar werd het hoogheemraadschap De Alblasserwaard samengevoegd met dat van Arkel beneden de Zouwe. In 1973 volgde de samenvoeging met het hoogheemraadschap van De Vijfheerenlanden, waarbij de naam 'Groot-Alblasserwaard' werd geïntroduceerd, om per 1 januari 1984 met de waterschappen De Over- en Nederwaard verenigd te worden tot het hoogheemraadschap van De Alblasserwaard en De Vijfheerenlanden.

Door middel van een schouw wordt jaarlijks door het hoogheemraadschap van De Alblasserwaard en De Vijfheerenlanden controle op de staat van de dijken uitgeoefend. Het begin van de schouw was bij een grote houten paal met opschrift 'Alblasserwaert', die in 1676 was geplaatst op de grens van Schelluinen en Hardinxveld. Deze paal werd in 1778 door een betrekkelijk klein, hardstenen exemplaar vervangen, waarop het wapen van de Alblasserwaard staat afgebeeld, alsmede een lint met 'ALBLASSERWAARD' en de tekst 'BEGIN DER/SCHOUWE/VAN DEN/ALBLASSER/WAARD/ANO 1778'. In 1974 is op die plaats aan de Nieuwe Wolpherensedijk Tegenover nummer 36 een kopie geplaatst. Als beginpunt van de schouw van het hoogheemraadschap van Arkel beneden de Zouwe stond bij de grens van Hoogblokland en Arkel de zogeheten Hoogbloklandse paal. Deze is verdwenen.

De molens in de Peulen in Hardinxveld.

Langs de ringdijk van de Alblasserwaard komen op regelmatige afstand van elkaar (50 Zuidhollandse roeden, ofwel 197,80 meter) sedert 1671 genummerde dijkpalen voor. De palen verdelen de dijk in vakken om zo de schouw te vergemakkelijken.

Was het hoogheemraadschap belast met de zorg voor de buitenwaterkerende dijken, de waterschappen waren verantwoordelijk voor de waterhuishouding binnen de dijkkring.

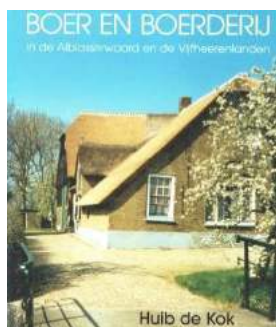
De afwatering van de Overwaard geschiedde aanvankelijk via het riviertje de Giessen op de Merwede bij Giessendam en via de Ammer op de Lek bij Groot Ammers. Toen de lozing op de Merwede steeds moeilijker werd, regelde hertog Albrecht van Beieren in 1365 een verbetering: door het vergraven van verschillende waterwegen werd het water van de Giessen naar het Elshout geleid. Hij gaf toestemming tot het graven van een afwateringskanaal langs de noordkant van de Nederwaard naar het Elshout. Dit afwateringskanaal was gereed in 1366 en werd het Grote of Achterwaterschap genoemd. Het kanaal functioneerde tevens als boezem, tijdelijke bergplaats van het water, ingeval van hoge rivierstanden.

Het waterschap De Nederwaard loosde aanvankelijk uitsluitend via de Alblas en het verlengde daarvan, de Graafstroom, door een sluis bij Alblasserdam op de rivier de Noord. Dat gaf, door de hoge waterstand van de Noord en de inklinking van de bedijkte veengronden, op den duur problemen. Een verbeterde uitwatering van de Nederwaard werd daarom eveneens door Albrecht, in 1369, geregeld. Vanuit de Alblas werd even ten oosten van Alblasserdam een kanaal naar het Elshout gegraven ten behoeve van de uitwatering op de Lek. Het kanaal liep gedeeltelijk parallel met het Grote of Achterwaterschap van de Overwaard en werd het Nieuwe Waterschap genoemd. De afwateringsmogelijkheid via de Graafstroom en de Alblas bleef bestaan.

Hoewel de beide waterschappen al in de 17^e eeuw hun boezemcapaciteit bij Kinderdijk verschillende malen vergrootten, bleek het waterbezwaar in de 18^e eeuw niet meer met de bestaande boezemcapaciteit en windbemaling op te lossen te zijn. De Nederwaard schiep in 1738 dan ook een hoge boezem door de kaden rond het westelijk boezemgebied met anderhalve meter te verhogen en ging over tot het stichten van acht molens, die het water bij een hoge stand van het buitenwater in die hoge boezem konden opmalen. Als het rivierwater was gezakt, kon het water via een sluis in de dijk op de rivier worden geloosd.

UITGAVEN VAN B&E AKV

In de loop van haar bestaan heeft B&E AKV een aantal boeken uitgegeven, waarin uiteraard de boerderij centraal staat. De volgende titels zijn nog te koop, in de boekhandel, in Museum De Koperen Knop of rechtstreek bij de uitgever.

Het standaardwerk van het leven van de boeren, hun werk en hun hofsteden.

€ 35.

Over de herbestemmingen van boerderijen, waarin geen boerenbedrijf meer is. Met ideeën van hoe het kan, maar ook hoe het niet moet. € 14,95.

Veel informatie om aan de slag te gaan, met voorbeelden van wat zelf kunt verbeteren aan uw pand. € 14,95.

Mooie verhalen en foto's van boerenwerk uit vervlogen tijden. Vol herinneringen en nostalgie. € 14,95.

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

Naardijk 41 • 4227 PL Naardwijk • T 0183 36000 • F 0183 36000 • www.lakerveld-naardwijk.nl
Rijksweg 20 • 2027 CA Rotterdam • T 06 41 10 10 10 • B 06 41 10 10 10 • R 06 41 10 10 10 • www.lakerveld-rotterdam.nl

WWW.LAKERVELD-NOORDELOOS.NL

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noordeloos

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Dorpsstraat 63a • 2969 AD Oud-Alblas • 0184 691566 • info@koolvandentoren.nl

WWW.KOOLVANDENTOREN.NL

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57

0184-661425

secretariaat@boerderijnerf.nl

2964 AT Groot-Ammers

06-53759618

www.boerderijnerf.nl

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong | 06-22845889 | djtekst@planet.nl

